

Nowe stanowiska Cryptophagidae (Coleoptera) w Polsce:
Cryptophaginae *partim* (bez rodzajów *Micrambe*
i *Cryptophagus*)

New records of Cryptophagidae (Coleoptera) in Poland:
Cryptophaginae *partim* (excluding genera *Micrambe* and
Cryptophagus)

Paweł JAŁOZYŃSKI¹, Marek WANAT¹, Rafał RUTA², Karol KOMOSIŃSKI³

¹ Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław; e-mail: scydmaenus@yahoo.com (PJ), wanatm@biol.uni.wroc.pl (MW)

² Katedra Bioróżnorodności i Taksonomii Ewolucyjnej, Wydział Nauk Biologicznych, Uniwersytet Wrocławski, ul. Przybyszewskiego 63/77, 51-148 Wrocław; e-mail: scirtes@biol.uni.wroc.pl

³ Katedra Zoologii, Wydział Biologii i Biotechnologii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, ul. Oczapowskiego 5, 10-957 Olsztyn; e-mail: kurcik@uwm.edu.pl

ABSTRACT: New distributional records of seven genera and fifteen species of Caenoscelini and Cryptophagini in Poland are presented. *Caenoscelis sibirica*, *C. subdeplanata* and *Sternodea baudii* are among the most interesting cryptophagids recently found in new localities and previously reported from 1–2 sites in Poland only. Remarks concerning identification of *Caenoscelis* species are given, and the aedeagi of *C. sibirica* and *C. ferruginea* are illustrated.

KEY WORDS: Coleoptera, Cryptophagidae, new records, Poland.

Wstęp

Cryptophagidae (zatechłakowate lub skrytojadkowate) to chrząszcze o małych rozmiarach ciała, związane głównie z zagrzybionymi substratami (martwe drewno, ściółka leśna, kompost, magazyny zbożowe, mrowiska itp.) i dość trudne do oznaczania. Problemy z identyfikacją dotyczą głównie jednolitych morfologicznie rodzajów *Cryptophagus* HERBST, *Micrambe*

THOMSON czy *Atomaria* STEPHENS, które w związku z tym nie cieszą się dużą popularnością wśród polskich koleopterologów. W konsekwencji wiedza o rozmieszczeniu tych chrząszczy w Polsce jest bardzo fragmentaryczna, a wiele doniesień literaturowych, zwłaszcza starszych, wymaga weryfikacji. Pewne ożywienie w polskich badaniach faunistycznych nad Cryptophagidae nastąpiło pod koniec XX w., kiedy w kilku publikacjach wykazano z polskiego terytorium aż dwanaście wcześniej nie wykazywanych gatunków (JOHNSON i in. 1993, KANIA 1991, MAJEWSKI 1993, 1995, 1996); kolejny nowy dla Polski gatunek został podany przez ROSĘ (2000). Ta seria prac jest unikalna w polskiej literaturze, ponieważ jest poświęcona wyłącznie rodzinie Cryptophagidae, podczas gdy inne, w tym i późniejsze dane, rozproszone są w rozmaitych publikacjach dotyczących różnych grup chrząszczy czy opracowaniach konkretnych obszarów. Spośród takich artykułów cenne dane o występowaniu Cryptophagidae w Polsce można znaleźć na przykład w pracach BOROWCA (1995), GUTOWSKIEGO i in. (2006, 2010), MAJEWSKIEGO (2004), RENNERA i MESSUTATA (2007), TYKARSKIEGO (2006) czy WOJASA (2012). Ze względu na występowanie niektórych gatunków w ulach czy magazynach spożywczych, Cryptophagidae doczekały się też krótkich opracowań w czasopismach pszczelarskich i młynarskich (CHMIELEWSKI 1998, KARNKOWSKI 2002).

Mimo dość obfitej literatury i stosunkowo dużej liczby rekordów, wiedzę na temat rozmieszczenia tej interesującej rodziny chrząszczy w Polsce należy uznać za powierzchowną. Poniżej uzupełniamy nowymi danymi informacje o występowaniu szeregu gatunków należących do plemion Caenoscelini i Cryptophagini, przy czym ze względu na bogactwo gatunków w tej drugiej linii rozwojowej Cryptophagidae, w niniejszej publikacji ograniczamy się do mniejszych rodzajów, pozostawiając *Micrambe* i *Cryptophagus* do opracowania w późniejszym czasie. Dla dwóch gatunków podanych wcześniej przez BOROWCA i in. (1992) ogólnikowo z Białowieskiego Parku Narodowego lub Białowieży przytaczamy dokładne dane zebranych okazów. Materiał dowodowy znajduje się w kolekcjach autorów. Zastosowano następujące skróty: Jez. – jezioro, KK – Karol KOMOSIŃSKI, PJ – Paweł JAŁOSZYŃSKI, MW – Marek WANAT, PN – park narodowy, o. – oddział leśny, OOC – obwód ochronny, OOS – obszar ochrony ścisłej, PK – park krajobrazowy, Rez. – rezerwat, RR – Rafał RUTA, vic. – okolice, ZPK – zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Składamy serdeczne podziękowania dyrekcjom i pracownikom naukowym wszystkich wymienionych obszarów chronionych, za umożliwienie

i pomoc w przeprowadzeniu badań terenowych. Za udostępnienie materiałów dziękujemy Lechowi BOROWCOWI, Lechowi BUCHHOLZOWI, Markowi BUNALSKIEMU, Robertowi GAWROŃSKIEMU, Jackowi KALISIAKOWI, Dawidowi MARCZAKOWI, Andrzejowi MELKE i Pawłowi SIENKIEWICZOWI.

Wykaz gatunków

Plemię *Caenoscelini*

Caenoscelis ferruginea (C.R. SAHLBERG, 1820)

- Puszcza Białowieska: FD94 Białowieski PN, o. 368/398, 3 VI 1998, 2 ex., leg. MW, coll. MW, PJ;
- Pojezierze Mazurskie: EE79 Puszcza Borecka, o. 60A, 17 V – 14 VII 2009, 1 ex., grąd, w pułapce typu Netocia przy dziupli starego dębu, leg. KK.

Gatunek rzadki, jednak z pewnością szerzej rozmieszczony niż wynika z dotychczasowych, nielicznych danych dotyczących głównie Polski południowej (BURAKOWSKI i in. 1986) i zachodniej (RENNER i MESSUTAT 2007). Nowy dla Puszczy Białowieskiej i Pojezierza Mazurskiego.

Caenoscelis sibirica REITTER, 1889 (= *fleischeri* REITTER, 1889)

- Puszcza Białowieska: FD94 Droga Browska, o. 428, 30 IV 2002, 1 ex., leg. RR;
- Pojezierze Pomorskie: WU68 Drawieński PN, 4 V 2013, 4 ex., OOS Radęcin, wysiane ze ściółki, leg. RR, 16 IV – 20 V 2013, 1 ex. w pułapce „IBL2”, leg. RR, 20 V 2013, 1 ex., leg. P. SIENKIEWICZ, coll. RR.

Bardzo rzadki gatunek, z Polski znany dotychczas jedynie z Puszczy Białowieskiej (MAJEWSKI 1993, 2004) oraz podnóża Babiej Góry (MAJEWSKI 2004). Nowy dla Pojezierza Pomorskiego.

Caenoscelis subdeplanata C. BRISOUT, 1882

- Śląsk Dolny: XS56 Wrocław-Wojnow, 26 IV 1998, 1 ex., leg. MW, 22 IV 2006, 7 ex., leg. RR;
- Beskid Wschodni: FA11 Hołubla ad Przemyśl, 6 VI 1997, 1 ex. wysiany ze ściółki, leg. MW.

Chrząszcz w sposób pewny wykazany z Polski przez KANIĘ (1991) z okolic ogrodu zoologicznego we Wrocławiu, znany też z okolic Skwierzyny (RENNER i MESSUTAT 2007). Nowy dla Beskidu Wschodniego.

Sternodea baudii REITTER, 1875

- Beskid Wschodni: FV19 Niemiecka Dolina, 13 VI – 20 VII 2010, 1 ex., w pułapce typu „Netocia”, leg. KK.

Gatunek niezmiernie rzadki, w Polsce jak dotychczas znany tylko z Beskidu Wschodniego i od bardzo dawna niewykazywany.

Plemię Cryptophagini*Telmatophilus typhae* (FALLEN, 1802)

- Pobrzeże Bałtyku: CF82 Skowronki vic., 27 V 2012, 1 ex., na plaży, leg. KK;
- Pojezierze Pomorskie: XU19 Dolaszewo vic., 28 IV 2001, 1 ex., Trzęsawiska Dolaszewskie, w pałce *Typha* sp., leg. RR; XU19 Piła vic., o. 119/120, 3 VII 2001, 1 ex. w czerpak, leg. RR;
- Pojezierze Mazurskie: DE65 Olsztyn, 3 IX 2005, 2 ex., nad Jez. Starodworskim, w łodydze pałki *Typha* sp., leg. KK; DE65 Olsztyn vic., 19 VIII 2006, 2 ex., rozlewisko śródleśne, w łodydze pałki *Typha* sp., leg. KK;
- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XT29 Puszczykowo ad Poznań, 11 VI 2000, 6 ex., w pałce *Typha* sp., leg. PJ; XT61 Ruda Milicka ad Milicz, 3 V 1999, 1 ex., leg. MW;
- Podlasie: EE91 Biebrzański PN, Wyłudziniek ad Pluty, 31 V 2002, 1 ex., leg. MW; FB79 Kosyń, 18 V 2002, 1 ex., leg. MW; FC80 Sobibór ad Włodawa: 23 VI 2000, 2 ex., 10-13 VII 2001, 1 ex., do światła, leg. MW;
- Puszcza Białowieńska: FD94 Białowieża: 15 VII 1985, 3 ex.; 21-22 VIII 1994, 1 ex., łąka przy stacji kolejowej Białowieża Towarowa; 29 VI 1991, 2 ex., łąka nad Narewką; 26 VII 1985, 2 ex., leg. MW (BOROWIEC i in. 1992);
- Śląsk Dolny: XS55 Kotowice ad Siechnice, 5 VI 1997, 1 ex. leg. MW; XS45 Wrocław-Mokry Dwór, 5 VI 1994, 1 ex., leg. L. BOROWIEC;
- Sudety Zachodnie: WS43 Podgórzyn-Podzamcze, 1-8 VII 1994, 2 ex., leg. L. BOROWIEC.

Pospolity i licznie spotykany gatunek związany z kwiatostanami pałki (*Typha* L.), dotychczas jednak nie podawany z części krain północnych i wschodnich. Nowy dla Podlasia i Pojezierza Mazurskiego.

Telmatophilus caricis (OLIVIER, 1790)

- Pobrzeże Bałtyku: XA45 Słowiński PN, ad Smołdzino, 1 VII 2005, 1 ex., nad brzegiem Łupawy, czerpak, leg. D. MARCZAK, coll. KK;
- Pojezierze Pomorskie: XU29 Strużyska ad Dobrzyca, 16 VII 2003, 1 ex., do światła, leg. RR;
- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XT38 Rogalin ad Poznań, 30 IV 2008, 1 ex., park pałacowy, leg. RR;
- Nizina Mazowiecka: ED67 Chomentowo, 4 IX 2010, 15 ex., przy wiejskim stawie, czerpak, leg. KK;
- Podlasie: Biebrzański PN: FE02 Osowiec Twierdza, 8 VI 1998, 2 ex., 22-29 V 1999, 1 ex., leg. MW; EE90 Rutkowskie, 27 V – 3 VI 1999, 4 ex., 21 VII 1999, 1 ex., leg. MW; FE02 Łąki Mielewieckie, 26 VII 1999, 2 ex., leg. MW; FE02 Klimaszewnica, 23 VI 2001, 6 ex., leg. MW; FB89 Stare Stulno ad Wola Uhruska, 16 VII 2002, 1 ex., leg. MW;
- Śląsk Dolny: XS46 Wrocław-Biskupin, 30 V 1993, 2 ex., leg. MW;
- Wyżyna Małopolska: DC51 Rez. „Żądłowice” ad Inowódz, 9 VII 1983, 1 ex., leg. MW.

Podobnie jak gatunek poprzedni, *T. caricis* nie jest rzadki i z pewnością rozmieszczony szerzej niż to wynika z dotychczasowych, nielicznych doniesień. Chrząszcz wbrew nazwie związany przede wszystkim z jeżogłówkami (*Sparganium* L.), jednak napotykaną również na kwiatkach innych roślin rosnących na brzegach zbiorników wodnych. Nowy dla Pojezierza Pomorskiego, Wyżyny Małopolskiej i Niziny Mazowieckiej.

Telmatophilus brevicollis AUBÉ, 1862

- Pojezierze Pomorskie: XU29 Strużyska ad Dobrzyca, 31 VII – 2 VIII 2003, 1 ex., do światła, leg. RR;
- Pojezierze Mazurskie: DE17 Małydy, 24 VI 2005, 1 ex., do światła, leg. R. GAWROŃSKI, coll. KK;
- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XT61 Ruda Milicka ad Milicz, 30 X 1999, 1 ex., staw Słoneczny Górny, leg. MW;
- Podlasie: Biebrzański PN: EE90 Rutkowskie, 27 V – 3 VI 1999, 3 ex., leg. MW; FE02 Klimaszewnica, 23 VI 2001, 2 ex., leg. MW;
- Śląsk Dolny: XS56 Wrocław-Wojnow, IV 2006, 1 ex., Las Strachociński, w napływkach, leg. RR; XS46 Wrocław-Biskupin, 30 V 1993, 2 ex., leg. MW.

Gatunek znajdujący rzadko i w niewielkiej liczbie okazów, również związany z jeżogłówkami. Nowy dla Pojezierza Pomorskiego, Pojezierza Mazurskiego i Podlasia.

Telmatophilus sparganii (AHRENS, 1812)

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XT61 Grabownica ad Milicz, 6-12 VIII 1995, 1 ex., leg. MW, coll. L. BOROWIEC;
- Nizina Mazowiecka: ED67 Chomentowo, 4 IX 2010, 1 ex., przy wiejskim stawie, czerpak, leg. KK;
- Podlasie: FE02 Biebrzański PN, Sośnia (Marachy), 2 VI 2004, 2 ex., leg. MW; FC80 Sobibór ad Włodawa, 1-10 VII 2002, 1 ex., do światła, leg. MW.

Rzadko znajdujący chrząszcz, poławiany głównie na pałkach i jeżogłówkach, znany głównie z Polski południowej i zachodniej. Nowy dla Niziny Mazowieckiej i Podlasia.

Telmatophilus schonherrii (GYLLENHAL, 1808)

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XT61 Ruda Milicka ad Milicz, 3 V 1999, 1 ex., 30 IV 2000, 2 ex. leg. MW;
- Podlasie: FC80 Sobibór ad Włodawa, 15 VII 2000, 1 ex., do światła, leg. MW;
- Śląsk Dolny: XS46 Wrocław-Niskie Łąki, 14 IV 1994, 1 ex., leg. MW.

Najrzadszy polski gatunek z rodzaju *Telmatophilus*, poławiany dotychczas w Polsce północno-zachodniej oraz południowo-zachodniej, głównie na kwiatostanach pałek, ciągle nieznanymi z większości krain. Nowy dla Podlasia.

Antherophagus silaceus (HERBST, 1792) (= *canescens* GROUVELLE, 1916)

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XU13 Sycyn Dolny ad Szamotuły, 3 VIII 2011, 1 ex., leg. M. BUNALSKI, coll. PJ; XU13 Popówko ad Szamotuły, 20 VI 2009, 1 ex., leg. M. BUNALSKI, coll. PJ;
- Nizina Mazowiecka: Puszcza Bolimowska, DC46 Grabie ad Skierniewice, 1-11 VIII 1994, 1 ex., leg. MW;
- Podlasie: Biebrzański PN, FE02 Osowiec-Twierdza, 26 VI 1998 – 1 ex., leg. MW; EE90 Burzyn, 21 VII 1999, 1 ex., leg. MW; FB89 Stare Stulno ad Włodawa, 7 VI 2001, 2 ex., leg. MW; FD30 Mielnik ad Siemiatycze, 29 VI 2005, 1 ex., ZPK Głogi, leg. MW;
- Puszcza Białowieska: FD96 Siemianówka, 15 VII 1998, 1 ex., leg. MW;

- Wyżyna Małopolska: DA69 Pińczów ad Kielce, 19 VII 1994, 1 ex., leg. MW; DB25 Przedborski PK, Rez. „Murawy Dobromierskie”, 16 VI 2007, 1 ex., leg. MW;
- Góry Świętokrzyskie: Świętokrzyski PN, DB94 Psary Kąty, o. 20p, 19 VI 2007, 1 ex., leg. MW;
- Roztocze: FA49 Józefów ad Biłgoraj, 5 VII 2006, 1 ex., kamieniołom prywatny, leg. MW.

Chrzęszcz poławiany niezbyt często i zwykle w pojedynczych okazach, jednak znany z całej Polski zachodniej oraz większej części Polski centralnej i południowej. Związany z gniazdami błonkówek. Nowy dla Podlasia, Puszczy Białowieskiej, Wyżyny Małopolskiej i Gór Świętokrzyskich.

Antherophagus similis CURTIS, 1835

- Pobrzeże Bałtyku: WA70 Koszalin, 3 VI 1983, 1 ex., leg. J. KALISIAK, coll. MW;
- Pojezierze Pomorskie: VU57 Raduń ad Chojna, 30 V 2011, 1 ex., leg. MW; CE42 Grudziądz, 3 IV 1996, 1 ex., skarpa wiślana, na roślinności, leg. KK;
- Pojezierze Mazurskie: EE58 Giżycko, 7 VI 1985, 1 ex., leg. MW; FE13 Biebrzański PN, OOC Grzędy, 14 VI 2000, 1 ex., Góra Dębowa, leg. MW;
- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XU28 Dziembowski Jar ad Dziembowo, 4 VI 2010, 1 ex., leg. RR; XT29 Puszczykowo ad Poznań, 14 VI 1996, 1 ex., leg. PJ, idem, 17 VI 1998, 1 ex., leg. PJ; XU51 Promno ad Poznań, 2 VII 2000, 1 ex., leg. PJ;
- Śląsk Dolny: XS56 Wrocław-Wojnow, 19 V 2004, 1 ex., Las Strachociński, w czerpak, leg. RR;
- Góry Świętokrzyskie: EB13 Zagaje Grzegorzowskie ad Nowa Słupia, 17 VII 1984, 1 ex., leg. MW; EB03 skarpa „Zapusty” ad Cząstków, 20 VI 2007, 1 ex., leg. MW;
- Wyżyna Lubelska: GB02 Czumów ad Hrubieszów, 24 VI 1994, 1 ex., leg. MW;
- Roztocze: FA79 Biała Góra ad Tomaszów Lubelski, 21 VI 1994, 1 ex., leg. MW;
- Beskid Wschodni: EV38 Magurski PN, Żydowskie vic., 2 VII 2014, 1 ex., leg. KK.

Gatunek o biologii i znanym rozmieszczeniu w Polsce zbliżonych do *A. silaceus*, również niewykazywany dotychczas z dużej części Polski wschodniej. Nowy dla Gór Świętokrzyskich i Wyżyny Lubelskiej.

Antherophagus pallens LINNAEUS, 1758 (= *nigricornis* FABRICIUS, 1787)

- Podlasie: FB89 Małoziemce ad Wola Uhruska, 5 VIII 2003, 1 ex., leg. MW;
- Puszcza Białowieska: FD95 Białowieski PN, o. 133c, 6 VIII 2001, 1 ex., leg. MW; FD94 Cerkowny Wyrub, 9 VIII 2001, 1 ex., leg. MW; FD94 Białowieża, 8 VIII 1992, 1 ex., nad Narewką, leg. MW;
- Śląsk Dolny: XS56 Wrocław-Wojnów, 7 VI 1992, 1 ex., leg. MW;
- Wyżyna Lubelska: GB03 Gródek ad Hrubieszów, 26 V 1994, 1 ex., leg. L. BOROWIEC.
- Góry Świętokrzyskie: DB84 Świętokrzyski PN, OOC Klonów, 10 VII 2007, 1 ex., Bukowa Góra, leg. MW;
- Sudety Zachodnie: WS54 Dziwiszów ad Jelenia Góra, 19 VI 2009, 1 ex., leg. RR; WS52 Karpacz, 25-31 VIII 1996, 1 ex., leg. L. BOROWIEC;
- Bieszczady: FV14 Połonina Wetlińska, 25 VII 1994, 1 ex., leg. L. BOROWIEC.

Najrzadszy z polskich gatunków rodzaju *Antherophagus*, znany dotychczas z Polski północno-zachodniej oraz południowej. Nowy dla Podlasia i Wyżyny Lubelskiej.

Paramecosoma melanocephalum (HERBST, 1793)

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XT29 Puszczykowo ad Poznań, 7 I 2000, 3 ex., wysiane ze ściółki pod wierzbami na brzegu Warty, leg. PJ;
- Bieszczady: EV96 Bystre ad Baligród, 26-28 VI 2008, 3 ex., leg. RR.

W Polsce gatunek dość rzadko poławiany, zwykle w ściółce nad brzegami rzek, ciągle nieznanymi z dużych obszarów w części północnej i wschodniej kraju. Nowy dla Bieszczadów.

Pteryngium crenatum FABRICIUS, 1798

- Pojezierze Pomorskie: WU68 Drawieński PN, OOS Radęcin, 21 V – 27 VI 2013, 1 ex., w pułapce typu „Fomes” (na *Fomes fomentarius* (L.: FR.) KICKX), leg. RR; WU68 Drawieński PN, 28 VI – 2 VIII 2013, 3 ex., buczyna w rejonie bindugi Pstrąg, w pułapce typu „Fomes” (na *Fomitopsis pinicola* (SW.: FR.) P. KARST.), leg. RR;
- Pojezierze Mazurskie: DE82 Rez. „Galwica”, 3 V – 12 VI 2013, 1 ex., 12 VI – 9 VIII 2013, 1 ex., w pułapce typu „Netocia” na złomie świerkowym, leg. KK; EE79 Puszcza Borecka, o. 168c, 1 X 2011, 1 ex., próchno złomu lipowego, leg. KK; EE79 Rez. „Borki”, 8 VII – 12 VIII 2012, 9 ex., w pułapce typu „Netocia” na martwym świerku, leg. KK;

- EE27 Mierzejewo vic., 30 VII 2009, 1 ex., bór mieszany, na hubie, leg. KK;
- Puszcza Białowieska: FD94 Białowieski PN, Białowieża, o. 399, 18 VI 1991, 1 ex.; idem, 20 VI 1991, 2 ex., leg. MW (BOROWIEC i in. 1992);
 - Góry Świętokrzyskie: EB03 Świętokrzyski PN, OOC Święty Krzyż, o. 202f i 112a, 1-15 VII 2009, 3 ex., 2-15 VI 2009, 1 ex., leg. L. BUCHHOLZ; DB93 OOC Jastrzębi Dół, o. 185b, 15 V – 1 VI 2009, 1 ex., wszystkie w pułapkach „Trypodor IBL-2”, leg. L. BUCHHOLZ, coll. PJ; EB03 Huta Szklana, 10 V 2002, 3 ex., leg. MW.
 - Beskid Zachodni: CV99 Babiogórski PN, Babia Góra, 16-20 IX 2002, 1 ex., na zach. od schroniska Markowe Szczawiny, 1100 m, leg. RR;
 - Beskid Wschodni: EV38 Magurski PN, Krempna vic., 10 V – 11 VI 2014, 23 ex., jodła, w pułapce typu „Netocia”, leg. A. MELKE, coll. KK; FV18 Las Karaszyn, 5 V – 10 VI 2011, 92 ex., złom jodłowy, w pułapce typu „Netocia”, leg. KK.

Rzadki gatunek, znajdujący przeważnie na i w grzybach nadrzewnych. Według BOROWSKIEGO i in. (2013) związany z owocnikami i pleśniami porastającymi owocniki pniarka obrzeżonego *Fomitopsis pinicola*. Chrząszcz podawany z Polski północno-zachodniej, południowej i pojedynczych znalezisk na wschodzie i północnym wschodzie. Większość stanowisk w kraju zlokalizowana jest w lasach o naturalnym charakterze, charakteryzujących się siedliskową ciągłością (BURAKOWSKI i in. 1986, MAJEWSKI 1996). Nowy dla Pojezierza Mazurskiego.

Spavius glaber GYLLENHAL, 1808

- Pojezierze Pomorskie: XU19 Piła-Gładyszewo vic., o. 204, 19 III 1999, 2 ex.; XU19 Piła vic., o. 198/167, las dębowo-sosnowy, 30 X 1999, 1 ex.; XU19 Piła vic., o. 196, 6 XII 1999, 2 ex. Wszystkie osobniki wysiane z gniazd *Formica* sp., leg. RR;
- Pojezierze Mazurskie: DE46 Stękiń, 28 XII 2004, 2 ex., w mrowisku *Formica* sp., leg. R. GAWROŃSKI, coll. KK.

Chrząszcz myrmekofilny, występujący w kopcach mrówek leśnych z rodzaju *Formica* L. Z pewnością szerzej rozmieszczony w Polsce niż wynika to z dotychczasowych danych, ciągle niewykazywany z części obszarów Polski północnej i wschodniej, gdzie znany jest tylko z pojedynczych lokalizacji. Nowy dla Pojezierza Pomorskiego.

Uwagi

Omalże wszystkie wyżej wymienione gatunki można z dużą dozą pewności oznaczyć korzystając z kluczy i rysunków zamieszczonych w publikacjach FREUDE i in. (1967) (z późniejszymi uaktualnieniami nazewnictwa), OTERO (2013) i LYUBARSKIEGO (2002). Wyjątkiem są dwa gatunki rodzaju *Caenoscelis*: *C. ferruginea* i *C. sibirica*. Trzeci występujący w Polsce przedstawiciel tego rodzaju, *C. subdeplanata*, jest bardzo charakterystyczny i możliwy do identyfikacji na podstawie ostro odgraniczonych bocznych listewek przedplecza, które są szerokie u nasady i silnie zwężają się ku przodowi. *Caenoscelis ferruginea* i *C. sibirica* mają boczne listewki przedplecza o wiele mniej wyraźne i węższe; łatwo te dwa gatunki ze sobą pomylić.

W kluczu FREUDE i in. (1967) (w którym *C. sibirica* figuruje pod nazwą *C. fleischeri*) *C. ferruginea* ma być mniejsza od *C. sibirica* (podane są zakresy rozmiarów: 1,7–2 mm dla *C. ferruginea* i 1,9–2,3 mm dla *C. sibirica*); dziewiąty człon czułków u *C. ferruginea* jest opisany jako ledwie poprzeczny i nieznacznie większy od siódmego (u *C. sibirica* wyraźnie poprzeczny i znacznie większy od siódmego); przedplecze u *C. ferruginea* ma szerokość o 1/4-1/3 większą od długości (u *C. sibirica* szerokość o 1/3-1/2 większa od długości) i zwykle u *C. ferruginea* jest ono najszersze nieco przed środkiem (u *C. sibirica* najszersze zwykle pośrodku). Ponadto przedplecze u *C. ferruginea* jest opisane jako punktowane rzadziej i nieco błyszczące, a u *C. sibirica* punktowane silnie i prawie matowe. Zakresy długości ciała pokrywają się, niektóre cechy są trudne do jednoznacznej interpretacji, a praktycznie każda podana cecha podlega pewnej zmienności u obydwu gatunków. Dysponując pojedynczym okazem i posługując się tym kluczem można mieć wątpliwości co do oznaczenia lub wręcz błędnie zidentyfikować gatunek.

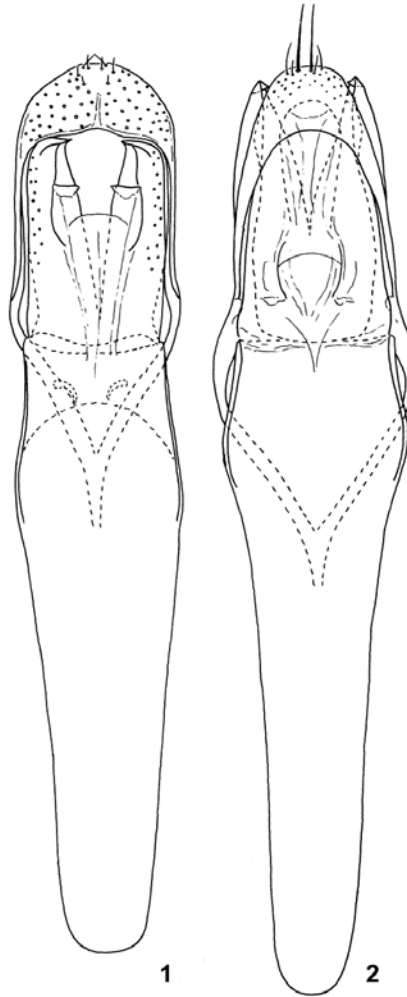
W kluczu OTERO (2013) podane są trzy cechy: dziesiąty człon czułków kwadratowy u *C. sibirica* vs. poprzeczny u *C. ferruginea*; budowa edeagusa oraz długość ciała, też podana jako zachodzące na siebie zakresy: 1,6–2,3 mm dla *C. ferruginea* i 2,1–2,6 mm dla *C. sibirica*. Wbrew wymienionej w kluczu różnicy w kształcie dziesiątego członu czułków, na rysunkach czułków obydwu gatunków zobaczyć można ten człon silnie poprzeczny i taki on też jest w rzeczywistości. Na wspomnianych ilustracjach mocno przerysowane są też proporcje pozostałych członów czułków i można odnieść wrażenie, że u *C. sibirica* człon dziesiąty jest poprzeczny, a u *C. ferruginea* wyraźnie wydłużony – u wszystkich okazów obydwu gatunków obejrzanych podczas przygotowania niniejszej pracy (pochodzących również

spoza Polski) człon ten jest nieco poprzeczny lub prawie tak długi jak szeroki i jego proporcje podlegają pewnej zmienności. OTERO (2013) „przerysował” też bardzo kształt przedplecza – na jego rysunkach *C. sibirica* ma przedplecze silnie poprzeczne, a *C. ferruginea* kwadratowe. W rzeczywistości obydwa gatunki mają przedplecze o szerokości większej od długości. Tym samym również klucz OTERO (2013) nie pozwala oznaczyć wszystkich okazów, a w szczególności samic.

LYUBARSKI (2002) odróżnia *C. ferruginea* od *C. sibirica* na podstawie bardzo wątpliwego uznania buławki czułków tego pierwszego gatunku za dwuczłonową, a drugiego za trójczłonową, co jest konsekwencją niejasnego opisanego członu dziewiątego jako nieznacznie lub znacznie szerszego od siódmego i ósmego. Co więcej, *C. ferruginea* ma mieć przedplecze o szerokości mniej niż 1,3 razy większej od długości, a *C. sibirica* więcej niż 1,3 razy większej od długości. W rzeczywistości cechy te nie są jednoznaczne, a u okazów zmierzonych w trakcie niniejszego studium (oznaczonych na podstawie genitaliów) szerokość przedplecza u *C. ferruginea* jest 1,20–1,27 razy większa od długości, natomiast u *C. sibirica* 1,28–1,42.

Pomimo opisanych wyżej niejasności, *Caenoscelis sibirica* i *C. ferruginea* różnią się dość wyraźnie i jeśli dysponuje się seriami pewnie oznaczonych okazów, nowy materiał łatwo jest zidentyfikować poprzez bezpośrednie porównanie. *Caenoscelis sibirica* istotnie jest gatunkiem przeciętnie większym, zwykle ciemniej ubarwionym i o wyraźnie bardziej poprzecznym przedpleczu niż *C. ferruginea*; okazy wątpliwe należy jednak oznaczać na podstawie aparatu kopulacyjnego samca.

Dotychczas opublikowane rysunki edeagusów *C. ferruginea* i *C. sibirica* są dość nieprecyzyjne, poza ilustracją genitaliów tego ostatniego gatunku w pracy MAJEWSKIEGO (1993). W opracowaniu FREUDE i in. (1967) znajdują się ilustracje aparatów kopulacyjnych wszystkich trzech środkowo-europejskich gatunków, jednak są one wręcz groteskowe i niewiele mają wspólnego ze stanem faktycznym. W kluczu OTERO (2013) edeagus *C. sibirica* został zilustrowany w sposób prawie zgodny z rzeczywistością, za to aparat kopulacyjny *C. ferruginea* pokazany jest niezwykle schematycznie i niedokładnie. LYUBARSKI (2002) przedstawił rysunki tylko dla *C. ferruginea*, i chociaż schematyczne, przypominają one do pewnego stopnia rzeczywisty aparat kopulacyjny tego gatunku. Z powodu opisanych nieścisłości, na Ryc. 1-2 prezentujemy edeagus tych dwóch krajowych przedstawicieli rodzaju *Caenoscelis*.

Ryc. 1. Edeagus *Caenoscelis ferruginea* (1) i *C. sibirica* (2).

Fig. 1. Aedeagus *Caenoscelis ferruginea* (1) and *C. sibirica* (2).

OTERO (2012) zsynonimizował nazwy *Telmatophilus sparganii* z *T. caricis* oraz *T. schonherrii* z *T. typhae*. Jest to jednak decyzja dyskusyjna i taksony znane pod tymi nazwami wykazują wyraźne cechy różnicujące. W niniejszym opracowaniu pozostaliśmy przy tradycyjnym układzie systematycznym rodzaju *Telmatophilus*, by nie komplikować obrazu rozmieszczenia poszczególnych gatunków w Polsce.

SUMMARY

New data on the distribution of Cryptophaginae (excluding *Cryptophagus* and *Micrambe*) in Poland are presented. Records of fifteen species are given; including many new regional findings. *Caenoscelis ferruginea* is newly recorded from the Białowieża Primeval Forest and Masurian Lake District; *C. sibirica* from the Pomeranian Lake District; *C. subdeplanata* from the Eastern Beskidy Mts; *Telmatophilus typhae* from Podlasie and Masurian Lake District; *T. caricis* from Pomeranian Lake District, Małopolska Upland and Mazowiecka Lowland; *T. brevicollis* from Pomeranian Lake District, Masurian Lake District and Podlasie; *T. sparganii* from Mazowiecka Lowland and Podlasie; *T. schonherrii* from Podlasie; *Antherophagus silaceus* from Podlasie, Białowieża Primeval Forest, Małopolska Upland and the Świętokrzyskie Mts; *A. similis* from the Świętokrzyskie Mts and Lubelska Upland; *A. pallens* from Podlasie and Lubelska Upland; *Paramecosoma melanocephalum* from Bieszczady Mts; *Pteryngium crenatum* from the Masurian Lake District; and *Spavius glaber* from the Pomeranian Lake District. Another extremely rare species, *Sternodea baudii*, is re-discovered in the Eastern Beskidy Mts. Diagnostic characters of Central European species of *Caenoscelis* are discussed, and the aedeagi of *C. sibirica* and *C. ferruginea* are illustrated.

PIŚMIENNICTWO

- BOROWIEC L. 1995: Kilka rzadszych gatunków chrząszczy (Coleoptera) z Sudetów Zachodnich. Wiadomości Entomologiczne, **14** (3): 188.
- BOROWIEC L., KANIA J., WANAT M. 1992: Chrząszcze (Coleoptera) nowe dla Puszczy Białowieskiej. Wiadomości Entomologiczne, **11** (3): 133-141.
- BOROWSKI J., BYK A., MAZUR S., MOKRZYCKI T., RUTKIEWICZ A. 2013: Waloryzacja ekosystemów leśnych Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Spalско-Rogowskie” w oparciu o mycetobiontyczne chrząszcze grzybów nadrzewnych. Stud. Mat. CEPL w Rogowie, **15** (35): 175-196.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1986: Chrząszcze Coleoptera – Cucujoidea, część 1. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **12**: 1-266.
- BYK A. 2007: Waloryzacja lasów Gór Świętokrzyskich na podstawie struktury zgrupowań chrząszczy saproksylicznych. W: BOROWSKI J., MAZUR S. (red.) Waloryzacja ekosystemów leśnych Gór Świętokrzyskich metodą zooindykacyjną. Wyd. SGGW, Warszawa: 57-118.
- CHMIELEWSKI W. 1998: Grzyby i zatechlaki w ulach. Pszczelarz Polski, **5**: 12-13.
- FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G. A. 1967: Die Käfer Mitteleuropas. Band 7. Clavicornia. Goecke & Evers, Krefeld. 310 pp.
- GUTOWSKI J.M., BUCHHOLZ L., KUBISZ D., OSSOWSKA M., SUĆKO K. 2006: Chrząszcze saproksyliczne jako wskaźnik odkształceń ekosystemów leśnych borów sosnowych. Leśne Prace Badawcze, **2006** (4): 101-144.
- GUTOWSKI J.M., KUBISZ D., SUĆKO K., ZUB K. 2010: Sukcesja saproksylicznych chrząszczy (Coleoptera) na powierzchniach pohuraganowych w drzewostanach sosnowych Puszczy Piskiej. Leśne Prace Badawcze, **71** (3): 279-298.
- JOHNSON C., BOROWIEC L., KANIA J., WANAT M. 1993: Nowe stanowiska polskich *Cryptophagidae* (Coleoptera). Wiadomości Entomologiczne, **12** (3): 175-186.

- KANIA J. 1991: *Caenoscelis subdeplanata* BRISOUT DE BARNEVILLE, 1882 (Coleoptera, Cryptophagidae) – nowy gatunek chrząszcza dla fauny Polski. Wiadomości Entomologiczne, **10** (4): 219-220.
- KARNKOWSKI W. 2002: Chrząszcze z rodziny zatechlakowatych [Cryptophagidae] – mało znane owady występujące w magazynach. Przegląd Zbożowo-Młynarski, **46** (7): 34-35.
- LYUBARSKI G.Y. 2002: Cryptophaginae (Coleoptera: Cucujoidea: Cryptophagidae): diagnostics, arealogy, ecology. Moscow University Publisher, Moscow. 421 pp.
- MAJEWSKI T. 1993: *Caenoscelis fleischeri* REITTER, 1889 (Coleoptera, Cryptophagidae) – nowy dla fauny Polski przedstawiciel chrząszczy. Wiadomości Entomologiczne, **12** (3): 187-188.
- MAJEWSKI T. 1995: Nowe i rzadkie w Polsce chrząszcze z rodzaju *Micrambe* THOMSON (Coleoptera, Cryptophagidae). Wiadomości Entomologiczne, **14** (4): 209-212.
- MAJEWSKI T. 1996: *Cryptophagidae* (Coleoptera) w Polsce. Wiad. Entomol., **15** (3): 145-159.
- MAJEWSKI T. 2004: Wybrane rodziny chrząszczy (Coleoptera), z szerszym opracowaniem rodzin *Cryptophagidae* i *Latridiidae*, jako element monitoringu ekologicznego na terenie Puszczy Białowieskiej. Leśne Prace Badawcze, **3**: 95-106.
- OTERO J.C. 2012: *Telmatophilus* HEER, 1841 (Coleoptera: Cryptophagidae) of western Palaearctic region. Entomologica Fennica, **23** (3): 113-120.
- OTERO J.C. 2013: Cryptophaginae (Coleoptera) de la región Paleártica occidental. Coleopterological Monographs, Asociacion Europea de Coleopterologia, Barcelona. 295 pp.
- RENNER K., MESSUTAT J. 2007: Untersuchungen zur Käferfauna der Umgebung von Skwierzyna im westlichen Polen (Wielkopolska). Coleo, **8**: 16-20.
- ROSSA R. 2000: *Micrambe lindbergorum* (BRUCE, 1934) – nowy dla fauny Polski gatunek skrytojadkowatych [Coleoptera: Cryptophagidae]. Wiadomości Entomologiczne, **19** (1): 5-8.
- TYKARSKI P. 2006: Beetles associated with scolytids (Coleoptera, Scolytidae) and the elevational gradient: diversity and dynamics of the community in the Tatra National Park, Poland. Forest Ecology and Management, **225**: 146-159.
- WOJAS T. 2012: Chrząszcze (Insecta: Coleoptera) nowe dla Bieszczadów Zachodnich. Wiadomości Entomologiczne, **31** (1): 5-16.